

הלכות דברים הנזהגים בפעודה

ביאורים ומוספים

סימן קסט

דין שמש הסעודה

[משנ"ב ס"ק ג]

דייכל לבוא לדיי סקנה על-ידי זיהוי.

(1) ולקמן (סי' תרי"ז ס"ק ח) כתב שצריך להיזהר בזה מאד.

[משנ"ב ס"ק ו]

וימרתת וישפך הכוס מידו.

(2) ולגבי הנכנס לסעודה, כתב השו"ע לקמן (סי' קע ס"יח) שלא יקח את חלקו ויתננו לשמש, אלא יניח מקודם את מנתו לפניו, ולאחר מכן ימסרנה לשמש. ובטעם הדבר כתב המשנ"ב שם (סי' קט) בשם הב"ח, שיש לחוש שמא יבוא לידי קטטה עם בעל הבית, שנראה שחלקו בזוי בעיניו ואינו חפץ בו ומחמת זה מוסרו לשמש, ועל כן יניח מקודם את מנתו לפניו, שבכך מראה שהיא מקובלת בעיניו, ורק לאחר מכן ימסרנה לשמש. ובשם הלבוש כתב, שיש לחוש שמא יהיה קלוקל בסעודה ויצטרך לחלק את מנתו לשאר המסובים, ולפיכך ימחנה לפניו עד לאחר הסעודה, ורק לאחר מכן יתננה לשמש. וכתב בשם ה"ט"ז, שלטעם הלבוש אין צריך להמתין אלא עד לאחר שיניח לכל אחד מהמסובים את חלקו כראוי.

ולגבי אירחים הנכנסים אצל בעל הבית, כתב השו"ע לקמן (שם סי' ט) שאינם רשאים ליטול את מנותיהם וליתן לבנו או לעבדו של בעל הבית, אלא אם כן נטלו רשות מבעל הבית. וכתב המשנ"ב שם (סי' מ) בשם המג"א הז"ר, שהאיסור הוא דוק באופן שיש סעודה מצומצמת, שאז מתבייש בעל הבית כשיחסר לאורחים, אבל אם יש הרבה אוכל על השולחן, שלא יחסר על ידי נתינתם כלום, רשאים האורחים ליתן להם, וכל שכן אם כבר סיימו כולם לאכול ונשאר מן המאכלים, שמותר לאורחים לתת להם מן השירים. ובשם ספר שמן רוקח כתב, שחוכך הוא בכל זה להחמיר.

[משנ"ב ס"ק ט]

אָל־אֶסֶפֶן רוֹאֵהוּ שְׂרוּצָה לְאָכֵל קְלִי קְטִילָה.

(3) ואם הלחם של האוכל הוא יכול לקחתו בעצמו, כתב לעיל (סי' קסג ס"ק יב) שאף שאין בזה משום 'לפני עור', מ"מ אסור לתיתו לו, משום שאסור לסייע לעוברי עבירה.

ודוקא להושיט לו את המאכל אסור, אבל לתת לו רשות לקחת בעצמו, כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' יג אות א) שאין בכך איסור 'לפני עור', אף על גב שיכול לעכבו מלקחת על ידי שלא יתן לו רשות, ואין בזה אלא משום מצות 'הוכח תוכיח' ובשידוע שלא ישמע לתוכחתו הרי הוא פטור. ולכן די בכך שאומר לו שכיון שאינו רוצה לברך אסור לו לתת לפניו אוכל ומשקה, ואינו מחויב לעכבו מלאכול ממאכליו.

ומי שבא אליו אורח אפיקורס, כתב בשו"ת אגרות משה (שם אות ו), שכיון שאין ברכתו נחשבת ברכה, נמצא שאף כשישמע לו ויברך, נחשב הדבר כאילו לא בירך, ומ"מ מסתבר שצריך לומר לו לברך, שהרי יתכן שיברך על דעת המארח שמצוהו לברך להשי"ת [וראה משנ"ב לקמן סי' רטו ס"ק י' ומה שכתבנו שם].

[משנ"ב ס"ק י]

אֶסֶפֶן אֵין מְקוֹר לְדִין נְהוּ.

(4) ואף שכאן לא הבריע בפירוש אם אסור לתת לאדם לאכול, כשספק אם יטול ידיו ויברך, מ"מ לעיל (סי' קסג ס"ק יא ובב"ה"ל שם סי' ב"ה ואסור) כתב בפירוש שמעיקר הדין יש להקל בזה [וראה שדי חמד כללים מערכת ו כלל ב' ס"ק י]. ובטעם הקולא במקום ספק, כתב החו"א (שביעית סי' יב ס"ק ט) שכיון שאם נמנע מלתת להם מאכל, נמנע חסד דרכי חיים ושלוש מעצמנו ומהם, הם רק עמי הארץ וחייבים אנחנו להחיותם ולהיטיב עמם, וכל שכן שלא להרבות שנאה ותחרות בינינו ובינכם, ואם לא ניתן להם יעברו על 'לא תשנא' ועל עוד כמה לאוין, שאין איסורם קל מאיסור זה שאנו באים להציל אותם ממנו, לכן שקלו חז"ל בפלס' עד כמה יש להתנהג לקוננם ולמשוך ידיו מהם, שלא נגרם להם ולנו מכשולים גדולים יותר, והחליטו להקל בזה במקום ספק.

ואף אדם שנראה שאינו מתכוון ליטול ידיו ולברך, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' לו, ושם בסי' רה הגהות לסי' קסג) שאם אומר לו ליטול ידיו ולברך, יש להקל בזה, בין שאפשר שישמע לו ויעשה כן [וכן משמע בב"ה"ל לעיל (סי' קסג ס"ב ד"ה ואסור)], וראה מה שכתבנו בסוף הע' זו בשם החו"א, וראה לשון המשנ"ב לעיל ס"ק ט.

ולגבי אדם שאינו שומר מצוות [שבדאי לא יברך] אך הוא תומך תורה וכדו', יש צורך להגיש לפניו מאכל, כתב הגרש"ז אויערבך (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' לה אות א) שאם יש חשש שעל ידי שיעזו לו לברך יפגע וישנא לומדי תורה, מותר לבדו באכילה ובשתייה, כדי שלא יכשל בעבירות חמורות יותר על ידי שנאתו [אכן סיים שהדבר צריך הכרע]. והוסיף (משנ"ב ביצהק יקרא), שמותר להאכילו חילוני כדי להפרישו משנאת ישראל, הוא הדין כדי להפרישו מאיסור מאכלות אסורות שיאכל במקום אחר, אבל לקנות לו דבר מאכל, דעתו שאם אפשר ראוי להתחמק מכך מבלי שיפגע. ומי שיש לו שותף שאינו שומר תורה ומצוות, ומחמת הנימוס צריך להגיש לפניו מאכל ומשקה, כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' יג אות ה) שבפעם הראשונה שבא אליו יכול להעמיד לפניו מאכל ומשקה כפי הנימוס, ויאמר לו ליטול ידיו ולברך, ולאחר מכן יניח לו לאכול ולשתות כרצונו. וכיון שכבר הראה לו שהוא בעל נימוסין דרך ארץ, כשיבוא אליו בפעם השנייה, יאמר לו מתחילה שאינו יכול לתת לו את המאכל, מאחר שחייב הוא ליטול ידיו ולברך.

ומכירת מאכל למי שאינו מברך, כתבו בשו"ת תורת חסד (או"ח סי' ה) ובשו"ת בית יצחק (או"ח סי' כט אות א) ובספר דעת תורה (סי' קסג ס"ב, ובענין זה בשו"ת מהרש"ם ח"ו סי' יא) שמוחלת, מפני שאין בזה איסור 'לפני עור' מדאורייתא, כיון שהיה יכול לקנות מאכל במקום אחר, ואין זה 'תרי עברי דנהרא', ואף שמי"מ יש בזה איסור 'מסויע לדבר עבירה', מ"מ יש להקל ולסמוך על הפמ"ג לעיל (סי' קסג א"א ס"ק ב) שסובר שעל איסור דרבנן לא נאמר איסור 'מסויע' [ובמשנ"ב שם סי' יב ציין לדבריו]. על כל פנים לענין אכילה בלא נטילה וברכה, שאינו אוכל דבר איסור אלא רק מבטל מצוה, וכן כתבו הגר"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"א סי' ב) ובשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' לז) להלכה. ובשו"ת שבט הלוי הוסיף, שביותר יש להקל באופן שאינו נותן לו לאכול ממש, ובפרט כשיתכן שיטול ידיו ויברך. ובספר מעשה איש (ח"א עמ' רלד) הובא בשם החו"א, שיעץ למוכר שיתלה שלט שצריך לברך, די בכך אף שיתכן שלמעשה לא יברכו [וראה הע' הבאה].

הלכות דברים הנזקקים בפעולה

עא באר הגולה

קסט דין שמש הסעודה, ובו ג' סעיפים :

א *כל דבר שמביאין לפני האדם (א) שיש לו ריח והאדם תאב לו, (ב) צריך לתן ממנו (ג) לשמש (ב) מנד. ומדת חסידות הוא לתן לו *מנד (ד) מכל מין (ו) ומין. (ה) וכל אדם יתן לו כל זמן שהכוס (ו) בידו או (ז) ביד בעל-הבית (ו) ודוק לשמש, אבל לאחר שפסעודה מנד (ח) לתן (א) בכי האי גנא (הר"י סי' אלו דברים). *ואסור (ט) לתן לו פרוסת פת אלא-אם-כן יודע בו שנטל ידיו: ב (י) ולא יתן לאכל אלא *למי שידע בו שיברך. ויש מקלין אם נטחן לפני (יא) בחורה (ד) צדקה (הר"י סי' ס"א)

א קבוצות ט"א
ב חליו ק"ו ג שם
ד נבטו יונה יסוף
ה נחם ה דברות בשם
ו ש אומרים

באר היטב

להולך פליגי אחריו לבית-המרחץ ולמל מנעליהו. דתרי כאלו התנה בכה, של"ה. וכתב ה"מ"א: וכל דבענין המאכל לא מהני תנאי פיהן שהטעם משום צערא; ודוק בשמש שעומד ומשמש בפעולה כמ"ש רש"י, אבל אם הוא מסב בשלחן לית לן ביה, ע"כ. ע"כ. [וכסימן קע ס"ח ח כתב: אפלו אינו משמש בפעולה רק ממשל האכל, אפלו אין מוזנותיו צליל:] (א) בכה-ג. דאין בעה"ב מקפיד אם אורח א' נותן לתבואה מאסר שזמן פלם, ולאחר שלא זמן אסור לתן. מ"א: (ד) צדקה. ואם יודע ברואי שלא יטל ידיו ושלא יברך אסור. והכ"ח כתב דוקא בגמ' אסור, דתרי בשעה שנתנו לידו כדי לאכל עובר

עבה. ה' בלילחו וכה, בסעיף ח ובסעיף יד וס"ו. ו' לתם גבור ששקרא וכלו אח"כ, בסעיף י. כן הוא להמסר מ"א המסלק בין מלו בשר למלי פרות, אבל להמסר ט"ו אין הלוק בין מלו בשר או שאר דברים ולעולם תרי פסוק, ואזרי בסעיף ו בין במלו בשר בין בשאר דברים, וסעיף י' אדרי בדקבע עליהו דוק. וצ"ע בבג"תא ובפ"ח שושן פלל א סימן ה וסימן ג ובד"א-הר"ן: (ב) מנד. פי דבר מוצט: (ג) ומין. ואם התנה עמו בשעה שקירית שישן לו מוזנות כשאר בני הבית א"צ לתן לו מכל מין ומין רק ממין שיש לו ריח. ומה"ט אין אנו טהנים לתן לשמש מכל מין ומין, וגם אנו מניחים לצדדים

משנה ברורה

לירא שמים לקרן עליה, ולכלל כי אם תוף הסעודה, וקרלעלי בסעיף יג:

א (א) שיש לו ריח. או (ב) קויהא, דהיגו טעם חמוץ [נמרא]:
ב צריך לתן וכו'. דדבר שיש לו ריח, מויק לאדם כשאוכלין בפניו והוא תאב לו ואין נותנין לו מנד. אבל דבר שאין לו ריח, יכול לאכל תחלה ואחר-כך יתן לשמש, כדלקמן בסימן קע סעיף ג: (ג) לשמש מנד. ובדבר מוצט (ג) סגי, דבזה נמי מתישבא דעתו. וכחבו האחרונים, דאפלו אם התנה עם משרתו בשעת שקירוחו לפטר עצמו מזה, (א) לא מהני התנאי. ודוק בשמש שעומד ומשמש ואינו אוכל עמכם ביחד. (ד) אבל אם גם הוא מסב על השלחן עמכם, לא צריך לאקדומי. איתא בבבבא, דמי שהריח ריח מאכל והוא מתאנה לו, אם אינו יכול להשיגו, כל רק שבווא לתוף פיו מחמת תאות האכל לא יבלע, דיוכל לבוא לידו סכנה על-ידי זה, אלא ישליך הרק מפיו: (ד) מכל מין ומין. היגו (ט) אפלו בדבר דלית בה ריחא וקויהא, דעל-כל-פנים גם כנה מוצטרע היא כשדאחא שארי אנשים אוכלין והוא אינו אוכל: (ה) ולא יתן לו. קאי (ו) אצמד מן המספין: (ו) בידו. ביד

באר הלכה

* כל דבר וכו'. היגו אפלו הכיאו לו פמה מינים שיש בו ריחא וקויהא צריך לתן לו טפל דבר [כן משמע בבבבא. עין שם]: * צריך לתן ממנו וכו'. ומסתברא דכשיש לו משרת שהשכירו לשנה, ואמר לו בתחלה שאמת שמביא לי דבר שיש בו קויהא וריחא אני מרשה לך שתטעם מתחלה, דסגי בזה: * לשמש. ואפלו אינו משמש בפעולה רק ממשל המאכל, ואפלו אין מוזנותיו צליו [מ"א לקמן בסימן קע ס"ח]. ובש"ס משמע עוד ביותר, דאפלו באדם דעלמא שאינו משמשו, אם ארע שעומד שם בשעה שמביאין לו דבר ריחא וקויהא, צריך לתן לו מעט לטעם כדי שלא ילירי סכנה. והש"ס במימרא דרב הניא שם וכן השלחן-צדוק דנקטו דינים בשמש, אפשר משום דאיתא דמלקא נקטי. שהשמש בנדאי עומד שם בשעה שמביאו, מה שאין כן באדם אחר אינו ידך שישב בשעה שאוכלין. ואפשר דנטעם זה, המתנה בכל ישראל כשאדם נכנס לבית חברו בשעה שאוכלין, קורין לו לאכל: * מנד. עין במשנה ברורה. ונראה דדבר דכל דין זה הוא במקומות שאין המשרת אוכל מאותן בני מוזנות שנותן לבעל-הבית. לפיכך נפשו מתאנה לזה, מה שאין כן במקומות שהמתנה שגם המשרת אוכל מאותן האוכלות שמביא לבעל-הבית, אף-על-פי שצדוק לא אכל מזה אינו חוב לאקדומי, ודמי למה שפסק המגן-אברהם בטעם עמו על השלחן דלית לן ביה; ואפשר דמשמע זה אין טהנין העולם לזהו כנה: * למי שידע בו שיברך. ומסתברא דבמתוק לכשר סגי:

(ו) השמש, דשמא מתוף שהוא טרוד בלקיחת הפרוסה וישפך הכוס שמביא לשלחן. ויש מפרשים, דאף כשהכוס ביד אורח לא יתן באותה שעה לשמש, דשמא ירגיש האורח בבעל-הבית שמביט עליו בעין רעה (משום דשמא יחסר לאורחים) ומרתת וישפך הכוס מידו: (ז) ביד בעל-הבית. כנזכר לעיל, דשמא יקפיד בעל-הבית, ומתוף פקטו וישפך הכוס מידו ויהיה קלקלה בפעולה. יש אומרים, (ח) דאף בעל-הבית בעצמו לא יתן לשמש כשהכוס בידו והוא טרוד בלקיחת הפרוסה וישפך הכוס מידו ויהיה קלקלה ונגאי להמספין בפעולה: (ח) לתן בכי האי גנא. פרוש, דשאר בני הסעודה יכולין לתת זה לזה כשהכוס ביד בעל-הבית, (ט) שמאחר שהוא זמן אותם אינו מקפיד במה שהם נותנים זה לזה ולא חושנין לקלקלה (תרי"י); ומוכח מזה (י) דלאחר שלא זמן אסור לתן (אהרונים): (ט) לתן לו וכו'. פרוש, (יא) להשמש, דחושנין שמא מתוף טרדוהו ישכח מטל ידיו, אבל באחר לא חושנין לזה, אלא-אם-כן רואהו שרוצה לאכל בלי נטילה. (יג) ויש מחמירין בזה, אף בשהוא נותן בתורת צדקה ברואי יש להקל, כדלקמה בסעיף ב בהג"ה: ב (י) לא יתן לאכל וכו'. גלמוד מסעיף הקודם, אף לפי סבבא דמיתא דדוקא להשמש משום טרדא, אם-כן אין מקור לדין זה, אם לא שידע בו שלא יברך שפנה בלי עלמא מודו דאין נותנין לו: (יא) בתורת צדקה. ולא מקפצנין מצד צדקה בשביל חשש שמא לא יברך. ואף-על-פי דגבי שמש בפעיף הקודם חושנין, התם התינה

שער הציון

(א) רש"י שם, שכנת הגמרא או קויהא, וכן כתב בלבוש; (ב) מגן-אברהם ואל"ה רבה ומגן-אברהם, ולא כפר"מ-מגדים; (ג) ולפי זה גם צמיהו, אפלו אם יטא דתרי כהנה פיהן שכל מוזנותיה עליו כשאר בני-ביתו, גם-כן לא מהני [אם לא שהמתנה הוא שישבט עמו על השלחן, ובדלקמה], וצריך לזהו כנה: (ד) אחרונים; (ה) אחרונים, וכן משמע משתימת לשון הנכב"ם פ"ק ו מהלכות ברכות, וכן מבאר בקצור פסקי הרא"ש בפרק אף על פי: (ו) מנד (ו) מנד אברהם ושי"א: (ז) עין בלבוש-ש"ש ופרי"מ-מגדים; (ח) כשהכוס ביד האורח אפשר דלא שיהא באורח טעמא דטרוד בפרוסה כמו בשמש, וצ"ע בפרי"מ-מגדים ובמאמר-מקדכי בנה: (י) היגו אפלו בשאין הכוס בידו אין לתן לו פרוסה, דאין אורח מנכיס אורח: [פמ"ג]: (יא) מגן-אברהם כמשמעות רש"י באלפסי פרק אלו-דברים, וכן פתם חסידים אדם להקל בזה, והנכב"ם לא העתיק כלל דינא דרב לענין שמש, רק העתיק לשון חברתא דמשמע משם דוקא כשיודע שלא נטל ידיו, עין שם בפרק ו מהלכות ברכות דין יט: (יג) הלמיד רבנו יונה:

